

Neprovedený návrh kaple v Žerovicích u Přeštic

VRATISLAV RYŠAVÝ

Klíčová slova: Žerovice (okr. Plzeň-jih) — návrh půdorysu a hlavního průčelí — Mikuláš Sexstetter — kladrubský klášter — Kilián Ignác Dientzenhofer

Ve fondu *Archiv pražského arcibiskupství* existuje velmi dobře zachovaný původní plánec barokní kaple, prozrazující mimořádné kvality jeho autora.¹ Navíc je přesně datovaný, byť bez signatury. Plánek je přílohou spisů informujících pražské arcibiskupství o zamýšlené stavbě kaple.

Kaple měla být zasvěcena sv. Vojtěchovi a postavena v roce 1731 v obci Žerovice na panství přeštickém (dnes okr. Plzeň-jih), které tehdy patřilo benediktinskému klášteru v Kladrubech. Základem spisu je bezprostředně nedatovaný latinský list Jana Nepomuka Nezleckého, arciděkana plzeňského, adresovaný pražskému arcibiskupství. V něm informuje o záměru svého podřízeného, vícovského a tehdy zároveň i přeštického faráře Mikuláše Sexstettera, člena řádu benediktinů, nechat vystavět v jeho farnosti, v obci Žerovice kapli zasvěcenou sv. Vojtěchu. Opat kladrubský jako patron farnosti a zároveň i vlastník panství slíbil na stavbu kaple věnovat 400 zlatých. Příložený krátký latinský list samotného M. Sexstettera s datem 18. 6. 1731 tento záměr potvrzuje a specifikuje přesně dny v týdnu, kdy by v kapli měly být slouženy mše.²

Další přílohou spisu je český, níže citovaný list představitelů obce Žerovice, který prozrazuje, že záměr stavby nové kaple vyšel právě z obce.

„Před Dvojí Cti hodného Vysoce Učeného Pana Patera Mykulasse Sexstetra, řádu Svatého Benedikta, Knížetského kláštera Kladrubského, faráře Výcovského, Panství Přeštického Inspektora.

Vašnosti tímto spisem, ve vsi poníženosti vyjevujem. Tak jakž naše k panství Přeštickému přináležející obec Žerovská mezy sebou všickni společně, od prvního až do posledního, snešení jsme učinili a v té vsi naší v Žerovicích ku cti a chvále svatého Vojtěcha Patrona českého, od kamene zděnou kaply, v ktorej by někdy mše svatá sloužena býti mohla, vprostřed vsy vystavěti dáti, sobě učinili. Poněvadž pak to naše předsevzetí a ten náš mající aumisel vystavení té kaple dříve konati a začátek učiniti nemůžeme, dokud toho dovolení nedostaneme.

Pročž Vašnosti jak rychtář, konšelé, tak všickni z obce a celá obec Žerovská poníženě prosíme, nám k vystavení té kaple (jenž takovou, pro jedinou čest a chválu sv. Vojtěcha vystavěti dáti aumyslu jsme) dovolení a Consens vyjednati sobě laskavě oblíbiti ráčili. S tím Vašnosti nás poroučejíce a té naděje se těšíce, zůstáváme Vašnosti Ponížení poslušní poddaní a spolu Podači Rychtář, konšelé, též celá obec Žerovská.“

Krátkým příloženým latinským listem s datem „*Cladrubii die 11. Julii Anno Christi 1731*“ potvrdil kladrubský opat Josef (Sieber), že chce věnovat na stavbu uvedené kaple 400 zlatých. Příložena jsou i latinská svědectví dvou farářů z okolí – Antonína Františka Vodňanského z Vřeskovice (18. 7. 1731) a Šimona Františka Alexia Janoty z Dnešic (18. 6. 1731).³

Plánek se stal přílohou jiného listu M. Sexstettera, napsaného a poslaného v době někdy krátce před 30. 3. 1731 (toto datum je dodatečně připsáno na rubu listu jako datum prezentace v archivu), kde je jako příloha také výslovně zmíněn. Jde o perokresbu na tužším papíře bez průsvitky, svíslé obdélného tvaru o rozměrech celkem 32,5 cm × 55 cm, obvyklým černým duběnkovým inkoustem, částečně kolorovanou, v horní polovině s průčelním pohledem, v dolní polovině s půdorysem, zcela dole s měřítkem v loktech.

Kaple měla mít čtvercový půdorys, vně s nárožími změkčenými půdorysným konvexkonkávním zvlněním, uvnitř s koutovými pilíři, postavenými nakoso a nesoucími klenbu pravděpodobně plackového nebo baldachýnového typu s klenebními pasy při každé ze stěn. Poměrně široký kruh uprostřed klenby může znamenat štukové zrcadlo (pro malbu?), nebo vloženou menší klenbu kupolového typu ve vrcholu.

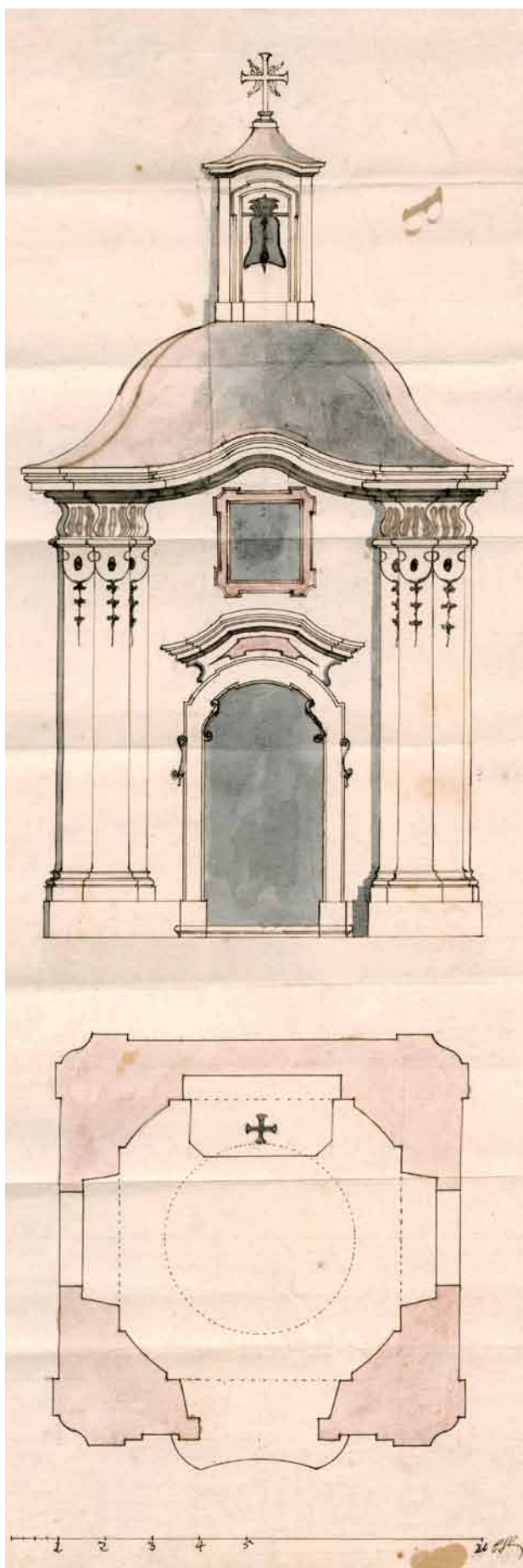
Na čelní straně měl být vchod a před ním jeden nízký stupeň ve funkci prahu, půdorysně křivkově dynamický – široký konkávní střed s oběma kraji naopak symetricky konvexními, s jemnými tvarovými zlomy. Oltář měl stát proti vstupu do kaple. V obou bočních stěnách se počítalo se symetricky umístěným oknem.

Vstupní průčelí bylo navrhováno tak, aby je členily boční, nebo spíš nárožní svazkové pilastry, poměrně široké a jemně plasticky vrstvené, s jasným členěním – na soklu podstavec, pak patka a dřík a nad ním úsek kladí s poměrně vysokým a plasticky vyvinutým vlysem (na způsob entáze) s kanelurami. Pod hlavicí každého z pilastrů je znázorněna plochá čabraka; od ní směrem dolů splývá stylizovaný střapec, pravděpodobně mírně plastický. V ploše průčelí mezi pilastry se nalézá poměrně velký portál se segmentovým, na obrysu dále pročleněným záklenkem. Jeho ostění, orámované z čelní

1 Národní archiv, Archiv pražského arcibiskupství, kart. 1210.

2 Tamtéž.

3 Tamtéž.

strany dvojicí pásků, je pohledově oživeno místo obvyklých uch jemnými tvarovými zlomy s malými volutkami. Součástí portálu je nízká supraporta s profilovanou římsou, jež zčásti opisuje tvar záklenku; její okraje jsou však symetricky, pomocí konkávní křivky, mírně zdviženy směrem vzhůru. Nad portál autor kresby umístil poměrně velké čtvercové okno ve funkci světlíku, v paralelním ostění či spíše šambráně, s uchy v rozích dovnitř čtvrtkruhově vykrojenými. Výrazně profilovaná korunní římsa je uprostřed nad oknem výrazně zvlněna. Střecha kaple měla mít plynule zvlněný zvonovitý tvar s poměrně vysokou zvoničkou zřejmě čtvercového půdorysu ve vrcholu, po stranách otevřenou, se segmentově řešenými otvory a profilovanou římsou. Pokud jde o ukončení zvoničky, plánovala se stříška stanového typu s křivkovým prohnutím směrem dovnitř a s velkým křížem ve vrcholu.

Plánek zahrnuje i návrh barevnosti vstupního průčelí. Střecha včetně střechy na zvoničce je růžová (v původním úmyslu spíše červená). Stejně růžová je i jemně přestupující výplň supraporty, šambrána okna nad portálem, jakož i kanelury ve vlysu nad pilastry.

K plánu není přiložen žádný rozpočet stavebních nákladů s rozpisem prací, takže nelze jednoznačně interpretovat červené zbarvení střech. Mohlo se jednat o záměr provést pálenou střešní krytinu (v baroku se nejčastěji uplatňovala krytina prejzová). Mohla to být však také její levnější napodobenina, v barokní době rovněž hojně užívaná, dokonce i u budov zámků – červeně natřený šindel (lněným olejem čili fermeží s rozpuštěnou bolusovou hlinkou jako tradičním přírodním červeným barvivem). Konečně to mohlo znamenat i krytinu z takzvaného bílého (pozinkovaného) plechu, natřeného červenou barvou, což se v 18. století rovněž často dělalo.

Růžové zdůraznění výplně supraporty, šambrány okna nad portálem a kanelur ve vlysu nad pilastry lze chápat jako jemné, nedramatické akcenty některých drobných forem, obdobně jemně akcentovaných i plasticky. – Korunní římsa ovšem barevně pojednána není.

Jemné barevné akcenty na plánu nikde nekontrastují s plastickou a vůbec tvarovou skladbou. Ta zřetelně respektuje estetickou dominanci velkých forem nad detaily; v tom smyslu jde o skladbu zcela vrcholně barokní. Užití křivkových tvarů u podstatných prvků architektury kaple – jak ve dvourozměrném (čistě optickém), tak i trojrozměrném (plastickém) smyslu – návrh zařazuje do domácího

Obr. 1. Vstupní průčelí a půdorys navrhované kaple na plánu v příloze spisů k zamýšlené stavbě kaple sv. Vojtěcha v Žerovicích u Přeštic (okr. Plzeň-jih). Perokresba černým duběnkovým inkoustem na tužším papíře bez průsvítky, nedatovaná a nesignovaná, celkové rozměry 32,5 × 55 cm, měřítko v loktech. Plánek je částečně kolorován růžovou barvou – střecha kaple a zvonice v jejím vrcholu, šambrána okna nad portálem, výplň supraporty, kanelury v úsecích vlysu nad nárožními svazkovými pilastry. (Národní archiv, Praha, Archiv pražského arcibiskupství, sign. D 17, 1731, VIII-IX, kart. 1210, datum prezentace na rubu spisu 30. 3. 1731. (Reprodukce Národní archiv, Praha; výřezy, úpravy redakce, 2013)

proudu radikálního vrcholného baroka. Na první pohled je nápadná i proporční vyváženost navrhované stavby. Zjevně jde o návrh po výtvarné stránce velmi kvalitní, v domácí soudobé produkci podobných kaplí vysoce nadprůměrný.

Protože je návrh kaple přesně datován rokem 1731 a vznikl na území patřícímu tehdy kladrubským benediktinům, je na místě domněnka, že jeho tvůrcem mohl být Kilián Ignác Dientzenhofer. Ten vystřídal ve službách kláštera svého předchůdce, Jana Blažeje Santiniho-Aichla, zemřelého v roce 1723, a stejně jako Santini byl projektantem snad všech nových budov nebo jen jejich úprav na celém rozlehlém kladrubském panství až do své smrti v roce 1751.⁴

Domněnku o autorství K. I. Dientzenhofera posiluje prokázaná angažovanost jeho přímého zaměstnavatele, kladrubského opata Josefa Siebera, jenž písemně stvrdil rozhodnutí financovat stavbu kaple v Žerovicích částkou 400 zlatých. Měla to být kaple poměrně malá, jak dokládá měřítko uvedené na plánu: v přepočtu něco málo přes 5,5 m vnější šířky, stejné vnější hloubky, o celkové výšce kolem 10,2 m a výšce přibližně 5,6 m po korunní římsu včetně této římsy; výška portálu 3,2 m.

Autor tohoto příspěvku zná nejméně jeden další podobný příklad jen o málo menší stavby venkovské kaple ve Výškovcích (okr. Tachov), která byla na panství kláštera Teplá v roce 1775 financována sice dvěma místními bohatšími sedláky, ale nese zjevné znaky díla tehdejšího architekta ve službách tepelských premonstrátů, Václava Hausmanna.⁵

Z nějakých zatím neznámých důvodů kaple sv. Vojtěcha v Žerovicích u Přeštic postavena nebyla. Dnes v Žerovicích stojí kaple Panny Marie, jež nevykazuje žádnou strukturální ani jinou podobnost s původním návrhem. Můžeme jen spekulovat, proč ke stavbě svatovojtěšské kaple nedošlo. Nejčastějším důvodem býval nedostatek finančních prostředků. Jisté je, že právě v roce 1731 probíhala stavba takzvaného Nového konventu přímo v areálu kladrubského kláštera (1729–1733 hlavní východní křídlo), prováděná na způsob rozlehlého barokního paláce se čtyřmi křídly kolem vnitřního nádvoří, nepochybně mimořádně finančně náročná, která se táhla velmi dlouho.⁶

Návrh kaple sv. Vojtěcha v Žerovicích zůstává cenným dokladem domácí barokní architektury (i proto, že se jedná o autentický návrh, kterých se zachovalo poměrně málo). Jak už bylo výše uvedeno, nelze vyloučit, že tento návrh vyšel z dílny K. I. Dientzenhofera. Je proto vhodné, aby k němu přihlédl každý, kdo se zabývá blíže studiem díla a „osobního“ slohu tohoto předního architekta doby vrcholného baroka v Čechách.

Článek vznikl v rámci vědeckovýzkumné práce financované z rozpočtu Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Plzni.

4 Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, s. 14–15, 46, 51.

5 RYŠAVÝ, V.: *Kaple ve Výškovcích (okr. Tachov)*, nestránkováno. 6 Cit. 4, s. 46, 73.

Prameny

Národní archiv, Praha, Archiv pražského arcibiskupství, sign. D 17, 1731, VII–IX, kart. 1210, datum prezentace na rubu spisu 30. 3. 1731.

Literatura

HORYNA, Mojmír; KUČERA, Jaroslav: *Dientzenhoferové*. Praha, Akropolis, 1998.

Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu. Katalog výstavy. Praha, Národní galerie, 1989.

VILÍMKOVÁ, Milada: *Stavitelé paláců a chrámů, Kryštof a Kilián Dientzenhoferové*. Praha, Vyšehrad, 1986.

Nepublikované zprávy

RYŠAVÝ, Vratislav: *Kaple ve Výškovcích (okr. Tachov)*, operativní průzkum. Plzeň, 2006. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni.

Summary

An unimplemented design of the chapel at Žerovice near Přeštice

Keywords: Žerovice (district of Pilsen-South) — chapel — design of the layout plan and the principal front — Mikuláš Sexstetter — Kladruby Monastery — K. I. Dientzenhofer

The collections of the Prague Diocese Archive, kept in the Prague-based National Archive, include a remarkably well-preserved original drawing of the St Adalbert's chapel that was expected to be built at Žerovice near Přeštice (district of Pilsen-South) in

the domain of Kladruby Monastery. The plan is attached to the documents dated 1731. Although that chapel was ultimately not erected, according to the plan it undoubtedly ranks among distinctively above-average architectural designs of those times, suggesting a highly proficient draftsman; most probably the Prague-based architect Kilián Ignác Dientzenhofer himself who at that time (following J. B. Santini's death in 1723 until his own death in 1751) was engaged as architect in charge of the whole vast domain of Kladruby Monastery.

(Translated by Karel Matásek)